

КОРАК ПО КОРАК ДО УСПЕШНОГ ШКОЛСКОГ ЧАСА

Љиљана Петровачки, Гордана Штасни, *Методичке апликације, Планирање, програмирање и припремање наставе српског језика и књижевности*,
Филозофски факултет: Одсек за српски језик и лингвистику,
Нови Сад, 2008.

Приручник *Методичке апликације* настао је из потребе да се постојећа методичка литература обогати публикацијом чије би тежиште било на апликативној димензији, тј. на могућности практичне наставне употребе материјала које садржи, што би и иначе требало да буде превасходни циљ свих методичких издања. Намењен је студентима српског језика и књижевности за обуку из методичких предмета и извођење наставне праксе, младим наставницима, почетницима, као и онима са дужим искуством у наставном раду. У уводу ауторке истичу циљ који су књигом желеле да постигну: „да се веома комплексан и вишеслојан теоријски методички оквир, кроз примену у одређеним наставним областима и сагледан са различитих аспеката, практично разради и конкретизује.” Замишљено је, и остварено, вођење читалаца, тј. корисника *корак по корак*, како би се прешао читав методички пут, од планирања (у ширем и ужем смислу), преко припремања, до реализације и евалуације конкретних наставних часова српског језика и књижевности. Притом су обухваћена сва три подручја ове наставе у основној и средњој школи: језик, књижевност и култура изражавања, с тим што је највише „проблема уочено у настави језика те је мало више пажње посвећено овом подручју.”

Првих шест корака, тј. поглавља књиге односи се на планирање и програмирање наставе, упознавање са годишњим планом рада школе и глобалним програмима предмета за поједине разреде, обуку за израду сопственог глобалног програма, сагледавање оријентационих и израду самосталних оперативних програма. Представљајући проблематику с којом се наставници сусрећу на самом почетку свог радног ангажмана, а с којом најчешће у току студија нису довољно упознати, ови садржаји представљају праву драгоценост за будуће (и актуелне) наставнике. Седми, осми и девети корак/поглавље доносе упутства за припреме наставних тема и конкретних наставних јединица, укључујући и израду наставних средстава која ће се на часу користити, док десети, последњи корак, упућује на евалуацију наставног рада и постигнућа ученика. Кренимо редом.

Ауторке најпре дефинишу појмове *наставни план и програм*, и указују на разлику између овог документа и курикулума. Читаоцу се, потом, предочава иновирани наставни план и програм за пети разред,

у целини, као и део тог документа који се тиче начина његовог остваривања. Презентован програмски садржај пропраћен је корисним методичким коментарима ауторки, које, утврђујући разлике у односу на претходно важећи програм, подсећају да би сваком озбиљном наставном раду требало да претходи детаљна анализа укупних програмских садржаја.

Следи представљање *годишњег програма рада школе*, који садржи приказ услова рада школе (материјалне, просторне, кадровске, потом бројно стање ученика, одељења и група, социјалне и породичне услове ученика), план и програм образовно-васпитног рада (за обавезне и факултативне наставне предмете, за менторски, додатни, припремни и допунски рад, за изборну наставу, ваннаставне активности, друштвено користан рад ученика, друштвене активности, културну и јавну делатност и екскурзије), затим структуру 40-часовне радне седмице свих запослених, ритам радног дана, календар значајних активности школе, програме рада стручних већа, стручних органа школе (наставничко и одељенско веће, одељенски стрешина) и органа управљања школе (директор и школски одбор, савет родитеља и ђачки парламент у средњој школи). Сваки од наведених сегмената посебно је обрађен, чиме се овај методички приручник издвојио као један од ретких (ако не и једини) који будуће наставнике упознаје са планирањем наставе на нивоу школе.

Као пример за сагледавање *глобалних планова* предмета за поједине разреде послужио је глобални план наставе српског језика за пети разред основне школе. Размотрена је процентуална заступљеност тема (по подручјима) у укупном годишњем фонду часова за овај разред и указано на фонд часова обраде и утврђивања градива. Навођење конкретног примера – годишњег глобалног плана и програма за други разред гимназије, имало је за циљ да упути и научи читаоца како да изради сопствени *глобални програм*.

Након глобалних, прелази се на *оријентационе програме*. Под насловом „Аналитичка методологија планирања” ауторке објашњавају природу готових модела планирања који наставницима треба да послуже као узор за сопствено планирање, али који се, неретко, само преузимају и као такви користе у пракси. За илустративни пример узет је оријентациони план и програм полугодишњег распореда наставног градива за трећи разред друштвено-језичког смера гимназије, ауторке Љиљане Николић, без коментара, али уз скретање пажње на то да овакав оријентациони распоред не представља законски акт, већ нечију стручну али „слободну интерпертацију наставног плана и програма [...], те га приликом коришћења наставници могу прилагођавати себи, ученицима и условима у својим школама”. То прилагођавање сматра се, заправо, јединим исправним начином употребе ових програма.

Следећи корак у планирању била би израда самосталних *оперативних програма наставника* за текућу годину, што подразумева, како ауторке истичу, „квалитетно осмишљавање и повезивање свих релевантних компоненти, то јест свих садржаја, процеса и активности усмерених на остваривање истакнутих циљева и исхода образовања у датом разреду.” Ослањајући се, дакле, на прописане циљеве, исходе и садржаје, наставници самостално одређују типове часова, методе рада и др. Као пример показан је конкретан оперативни програм рада наставника српског језика и књижевности за прво полугодиште трећег разреда друштвено-језичког смера гимназије, и неколико варијанти табеларног представљања оперативних програма у школској документацији. Описана је и разлика између оријентационих и оперативних програма, уз поновно указивање на то да је „једино ваљан онај годишњи оперативни програм на коме је наставник сам радио.” Наставнику се саветује да мора да познаје правила програмирања градива, да приликом његовог распоређивања води рачуна о томе „да ученицима не стави превише узастопних часова књижевности или језика” како би им представљање наставних садржаја било што интересантније, а да у исто време градиво које се обрађује „има један како развојни тако и развијачки ток”. Израда годишњег плана рада је полазиште за даље и непосредније наставничково планирање, заправо за креирање оперативног плана и програма „који се ствара поступно у току наставне године.”

Следи указивање на значај припреме наставника за поједине *наставне теме* из области језика (фонетика и фонологија, морфологија, творба речи, лексикологија, синтакса) и на специфичности његовог припремања за тумачење књижевног текста. Посебан квалитет овог дела приручника чине селективни спискови литературе која представља неопходан минимум за квалитетан рад наставника на пољу језика и књижевности. Скреће се, такође, пажња на неопходност наставничковог праћења савремених токова у предметним наукама, али и на постојање несклада у појединим областима (нпр. у проучавању језика) „између програмског концепта и научног приступа.”

Најобимнији део приручника садржи припреме за конкретне наставне јединице, заправо примере *непосредног припремања наставника за час*. Уз напомену да циљ наставника увек треба да буде обезбеђивање што веће активности ученика, ауторке подсећају да припремање започиње проучавањем стручне литературе, а потом и размишљањем о методичком систему који ће бити примењен на часу, док само финале тог процеса представља написана методичка припрема за час. Након што је показан модел за припрему часа који ће бити коришћен, следе детаљно разрађене методичке апликације, најпре из језика, а потом из књижевности и културе изражавања.

Из области фонологије, морфологије и лексикологије дати су модели обраде и методички коментари следећих наставних јединица: *Изговор дуго наглашених слогова* (VI разред); *Систематизација глагола помоћу видео-бим презентације* (сви образовни нивои); *Презент* и *Промена именица* (V разред); *Просте речи* и *Извођење именица* (VI разред); *Лексичко раслојавање – критеријум времена* и *Хомонимија* (III разред средње школе). Највећи број апликација различитог типа предложен је из синтаксе, с образложењем да је то „најкомплекснија и најкомпликованија област у језичким испитивањима”. Понуђене су припреме за обраду релативних реченица у средњој школи, појма и врста синтагми (VII разред), именичких синтагми (III разред средње школе) и условних реченица (VII разред), а указано је и на могућности примене графичких приказа у настави синтаксе.

Актуелност овог приручника потврђује стално упућивање наставника на примену компјутера у настави, што ауторке сматрају не само савременим него и вишеструко подстицајним обликом рада: „Економичност (унапред припремљен материјал и осмишљена примена у конкретној наставној ситуацији), рационално употребљено наставно време, обogaћена комуникациона схема [...], повратна информација дизајнирана на динамичан (контролисано пласирање информација) и савремен начин – представља значајан квалитет и на ширем плану.” Коришћење рачунара унапређује наставни процес бројним позитивним ефектима. Захваљујући мултимедијалности и динамичности постиже се „виши степен мотивације ученика, заинтересованост за наставу, активан положај ученика [...], потпуно разумевање градива [...]” и др. Притом је важно стално имати на уму да електронска презентација не сме да буде сама себи сврха и циљ, већ „подстицај и спона у наставној комуникацији, поткрепљење наставниковог излагања и инспирација за развијање дискусије”, тј. да је њена употреба оправдана једино ако представља „интегрални део интерактивне методе”. Улога наставника у имплементацији савремене технологије у наставу веома је важна, с обзиром на то да је он носилац осмишљавања, планирања и употребе електронски обликованих модела за учење, вежбање и понављање градива, што захтева да познаје макар основне принципе њиховог дизајнирања. У том смислу посебно је корисна методичка апликација у којој је, на примеру именичких заменица, показано како се креира електронска презентација, уз указивање на појединости о којима треба водити рачуна (видљивост, прегледност, систематичност, избегавање текстуалне презасићености слајдова, организација података, посебно истицање и др.) и с циљем да се покаже како је „важно да сваки детаљ на слајду буде пажљиво осмишљен”. Могућности примене рачунара у обради новог градива показане су и на примеру обраде односних реченица у средњој школи.

У делу који се тиче наставе књижевности понуђено је десет припрема, из области лирике, епике и драме, конкретно, приказани су могући методички приступи лирској и епској песни (Мирослав Антић, *Плава звезда*, VI разред; Шарл Бодлер, *Албатрос*, III разред средње школе; Народна епска песма *Мали Радојица*, VII разред), књижевном одломку (Одломак из аутобиографије *Живот и прикљученија* Доситеја Обрадовића, VII разред), децјем роману/лектири (Бранислав Нушић, *Хајдуци*, V разред; Антоан де Сент Егзипери, *Мали принц*, VII разред), радио-драми (Душан Радовић, *Капетан Џон Пиплфокс*, V разред), новели (А. П. Чехов, *Чиновникова смрт*, VII разред) и роману (Увођење у свет *Проклете авлије* Иве Андрића, III разред средње школе; Уочавање митских компонената у ликовима романа *Корени* и *Време смрти* Добрице Ћосића, додатна настава, средња школа). Својом креативношћу и оригиналним концептом истичу се приказани модели обраде романа *Мали принц* (у чак три варијанте) и садржаји намењени раду са ученицима „који желе и могу више” у тумачењу Ћосићевих романа.

Из оквира наставног подручја културе изражавања издвојене су и обрађене три говорне и једна писмена вежба (*Стратегија вођења успешног дијалога*, IV разред средње школе; *Мој новински извештај*, VII разред; *Препричавање са променом тачке гледишта*, V разред; *Како написати причу*, основна школа), а урађена је и једна апликација из области правописа (*Вежбе из правописа*, IV разред средње школе).

У делу приручника који се односи на израду језичких предлогака (тзв. полазних текстова у настави граматике) и наставних средстава представљени су модели и примери наставних листића и листова (диференцирани, разгранати синтетички, тематски), плаката и паноа, употреба фотографија.

Последњи корак на који се указује јесте *евалуација наставничког рада и ученичких постигнућа*. Понуђен је упитник који нема за циљ експлицитно вредновање рада наставника, већ треба да буде подстицај за промишљање о његовим битним елементима. Посебно се препоручује да и ученици, нарочито они старијег узраста, буду укључени у процес евалуације, јер то доприноси квалитету односа између наставника и ученика, а истовремено пружа објективнији увид у рад на часу и може да допринесе његовом побољшању.

Приручник *Методичке апликације* представља вредан допринос савременој методици наставе српског језика и књижевности. Са сигурним полазиштем у теоријским поставкама признатих ауторитета у овој научној дисциплини (Милије Николића, Драгутина Росандића и, у највећој мери, Павла Илића), ауторке праве *искорак* управо инсистирањем на примерима (из) наставне праксе која те познате и прихваћене поставке реализује, проверава и усавршава. Понуђене мето-

дичке апликације, настале, углавном, као резултат менторског рада са студентима основних, мастер и докторских студија, испробане су у учионици и пропраћене стручним коментарима и сугестијама. Стога оне указују на *реалне* могућности примене најразличитијих облика, метода и средстава наставног рада, с основним циљем да се ученици мотивишу за активно учешће у настави.

Позната је изрека да пут од хиљаду миља започиње првим кораком. Дуге миље наставничког пута биће сигурно лакше савладане ако се крене корацима показаним у овом приручнику.

Снежана Божих